

A NEMZETKÖZI MUNKÁSVÉDŐ ÉRTEKEZLET.

A német császár által Berlinbe egybehívott munkásvédő nemzetközi konferencia tárgyalásait és eredményeit kívánom ismertetni. Nem szándékozom a nemzetközi szabályozás mellett és ellen harczoló irodalmat az érvek újabb összefoglalásával szaporítani. Az a tény, hogy 13, illetőleg 15 állam képviselőit elküldötte Berlinbe közös tanácskozásra, eldöntötte a kérdést, hogy a munkásviszonyoknak egy részét czélszerű, sőt szükséges nemzetközi megegyezéssel rendezni. Ipari, gyári, bánya-munkások ismételten ezrivel gyültek már egybe valamennyi iparilag előbbre haladt országból, hogy valódi s képzelt közös sérelmeikre orvoslást keressenek; a munkaadók ily egyetemes tanácskozásra nem hajlottak. A svájci szövetség szólította föl először 1881-ben a kormányokat, hogy állapítsanak meg közös egyetértéssel bizonyos elveket az ipari munkásügy szabályozására és a svájci szövetség elnöke már a második konferenciát készült egybehívni Bernbe, midőn II. Vilmos császár február 4-ikén a birodalmi kancellárt utasította, hogy a francia, angol, belga s svájci kormánynál tudakolja, vajjon hajlandók-e egy előre bemutatott program alapján összehívandó munkásvédő értekezletre képviselőiket elküldeni.

A német császár említett kibocsátványának mindjárt első szavaiban reámutatott azon kényszerítő okra, mely a nemzetközi szabályozásra hajt. Mondja, hogy a német munkások helyzetének javítására kész azon határig elmenni, a melyet gondoskodásának az a szükség szab, hogy a német ipar a világpiaczon versenyképes maradjon és hogy ekként a saját és a munkások léte biztosittassék. Az európai kontinensen ugyanis a kormányok és még inkább a munkaadók mindazon javításokat, melyeket a gyári s bányamunkásoknak egészségi, anyagi s erkölcsi tekinteteből nyújtani kell, azon okból

ellenzik, mert ha ezen költséges intézkedéseket csak egy vagy más ország teszi meg, akkor ezzel gyengíti a maga ipari versenyképességét a többi ellenében. Azon állam vállalkozói, kik a másutt, hasonló körülmények közt, érvényes munkaidőnél rövidebbre vannak szorítva; a kik, a megszorított gyermek- és női munka helyett drágább férfi-munkát használni kénytelenek; a kiket a törvény különféle munkásbiztosítás czímén állandó kiadásokkal terhel: azon országok munkaadói drágábban termelnek és azért a világpiaczen kevésbé versenyképesek, mint az olyanok, kik hasonló költségekre nincsenek kötelezve. Angliában a hosszas tapasztalat megczáfolta ugyan ezen tételt; mert a mióta a nők és fiatalok munkaidejének megszorítására s a gyári meg a bányamunkások egészsége s épsége biztosítására mind tovább terjedő törvényes intézkedések léptek hatályba és a munkaidő általában rövidült: az angol ipar produktivitása s versenyképessége a nagyobb tőkebefektetés és a gépek tökéletesítése folytán egyre növekedett. A nemzetközi egyetértéssel szükséges szabályozásra azonban utalnak azok is, kik a munkások méltányos igényeit kielégíteni nem igen hajlandók; meg lévén győződve, hogy oly különböző termelési, alkotmányi és fizikai viszonyú országok közt megegyezés a munka sokféle körülményeiről ugy sem létesülhet.

A meghívás azon államokhoz volt intézve, a melyeknek ipara a némettel együtt a világpiacz fölött uralkodik. Nyíltan egyik sem ellenezte a berlini értekezletet. XIII. Leo pápához is intézett maga a német császár meghívást; a pápa nem küldött ugyan képviselőt, de az értekezlet egybehívását nagyon helyeselte s a császárhoz márczius 14-ikén intézett levelében elismeréssel fogadta azon jelentést, hogy a Németbirodalom egyik kiküldötte a boroszlói herczegpüspök. Franciaország nem tagadhatta meg a részvételt, miután a berni konferenciára a meghívást elfogadta volt. Meghívatott és résztvett az értekezleten: a Németbirodalom, Ausztria-Magyarország, Belgium, Spanyolország, Dánia, Franciaország, Nagy-Británia, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Svéd- és Norvégország és Svájc, összesen 13 állam. Ezek közül Magyarország és Ausztria, valamint Svédország és Norvégia, mivel a konferencián tárgyalta ügyekben különállók, külön szavaztak és így a szavazatok száma 15 volt. Mindegyik

állam képvisellete (delegációja) egy vagy több tagból állott. A magyar kiküldöttek voltak: dr. Schnierer Gyula miniszteri tanácsos a kereskedelemügyi miniszteriumban, Graenzenstein Béla miniszteri tanácsos a pénzügyminiszteriumban, bányamérnök, a dohányjövedék főigazgatója és Szerényi József kir. iparfelügyelő.

Az értekezlet programját a német császár eredetileg tágabbra koncipiálta, mint a hogy az az előterjesztett hat főkérdésben foglaltatott; kitűnik ez az értekezlet tárgyalásaiból, de a németbirodalmi kancellár azon előzetes megbízatásából is, hogy tudakolja meg a követek útján, különösen az előbb említett négy kormánytól: »vajjon hajlandók-e — így szól a császári kibocsátvány — tárgyalásba bocsátkozni annak lehetősége fölötti nemzetközi megegyezés végett, hogy a munkások azon szükségleteinek és óhajainak elég tétessék, melyek az utóbbi évek munka-megszüntetéseinél és egyebütt nyilvánultak«. Oly széles keretű programot, melynek tartalmát II. Vilmos, mint porosz király, a közmunka- s kereskedelmi miniszterhez ugyancsak február 4-ikén intézett kibocsátványában a nemzeti törvényhozás számára vázolta, oly széles körű programot nemzetközi megegyezés anyagául nem lehetett előterjeszteni. De az államokkal közölt szűkebb körű javaslatból is mellőzni kellett több kérdőpontot, a melyre nemzetközi megegyezéssel nyilatkozni némely állam vonakodott és a mely kérdések fentartása esetén az illető államok az értekezlettől egészen elmaradtak volna. Így tudjuk, hogy Spuller akkori francia külügyér, midőn a képviselő-kamarában az értekezleten való részvételt bejelentette, határozottan kimondotta, hogy a felnőtt férfiak munkaidejének maximumát Franciaország nemzetközi megegyezésnek semmi esetre alá nem veti. Ily értelemben nyilatkoztak más államok képviselői is magán az értekezleten.

A márczius 15-ikén Berlinben egybegyűlt értekezlet elé annak elnöke Berlepsch báró, porosz kereskedelmi s iparügyi miniszter, programul hat csoportba foglalt kérdéseket terjesztett. Az első kérdés-csoport a bánya-, a második a vasárnapi, a harmadik a gyermek-munka, a negyedik a fiatalok, az ötödik a nők munkájának szabályozására, a hatodik kérdő-csoport az értekezlet határozatainak keresztülvitelére vonatkozott. Az értekezlet négy bizottságot alakított; az elsőhöz

a bányamunka, a másodikhoz a vasárnapi szünet, a harmadikhoz a gyermekek, a fiatalok és nők munkája kérdéseit utasította s a negyediket az értekezleti határozatok keresztülvitelének módjairól hívta föl véleményezésre. A bányaügyi bizottságban Graenzenstein, a vasárnapi munkaszünetről és a határozatok keresztülviteléről tanácskozóban Szterényi, a védett munkásokról véleményezőben Schnierer képviselte Magyarországot, a negyedik bizottság azonos a másodikkal.

A vasárnapi munkaszünetelésről szóló javaslat készült el első sorban és ezzel foglalkozott először az értekező márczius 27-diki teljes ülésében. A programmba erről foglalt három kérdés így szólt: 1. A vasárnapi munka tilalma, szükségképi kivételekkel, szabály legyen-e? 2. Ha a vasárnapi munka tilalmára nézve megegyezés létesülne, melyek lennének a megengedhető kivételek? 3. Mi módon kellene ezen kivételekről határozni: nemzetközi megegyezés, törvények vagy a kormányzat útján?

A bizottság elnöke, Kopp boroszlói herceg-püspök magaelismerte, hogy »ujabb időben az iparosság fejlődése olyan lendületre jutott, hogy szükségessé vált a föltétlen vasárnapi szünetet megszorítani. És valóban egyfelől félre nem ismerhető, hogy kikerülhetlen engedményt tenni az idők folyamán bekövetkezett változásoknak, másfelől nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezen engedmények csak kivételek az általános szabály alól és hogy szükséges azokat a vasárnapi szünetből az emberiségre háruló megbecsülhetetlen javak érdekében a legszűkebb határok közé szorítani«.

Kitűnt mindjárt ezen ügy részletes vizsgálatánál, hogy a jogi viszonyok és az ipari fejlődés különféleségénél fogva, mily nehéz nemzetközi megegyezésre jutni, még oly föladat iránt is, melyre, miként a vasárnapi munkaszünetre nézve, különben közös az érvényesítés szándéka. Az első szónok, Dánia képviselője, Angliának nem azon régi törvényére, mely a vasárnapi munkaszünetet általában és föltétlenül megparancsolja s melynek alapján az angol delegáció minden korlátozó indítványhoz való kész hozzájárulását bejelentette, hanem az 1878-iki Factory and Workshop Act-ra utalt, a mely a védett munkások vagyis a gyermekek, ifjak és nők vasárnapi szüneteléséről gondoskodik. Ezen intézkedéseket elegendőnek tartja s a kivételeket is ezekre, nem pedig általában a munkásokra

nézve kellene megállapítani, de mindenesetre olyképen, mint a hogy a magyar törvény rendeli, hogy a munkaadó köteles időt engedni arra, hogy a tanonc, segéd és munkás vallása ünnepnapjain az isteni tiszteletet látogathassa. A dán képviselő szerint tehát a vasárnapi munkaszünet kötelezése s így a kivételek is nagykorú férfiakra ne terjedjenek ki. A belga képviselő, a klerikális kormány tagja, Jacobs államminiszter a vasárnapi munkaszünet általános kötelező voltát szintén nem fogadhatja el. A kormány *jure gestionis* mindent elkövet, hogy az állami üzemekben vagy az engedélyhez kötött közmunkáknál a munkások vasárnap egészen vagy legalább részben pihenjenek; másutt azonban ezt *jure imperii* nem követelheti, mert az alkotmány 15-ik cikke szerint senki sem kötelezhető bármely felekezeti ünnepnapjait megülni. A törvényhozás azért kimondhatná a vasárnapi munkaszünetet, csak hogy Belgiumban a felnőttek munkaszabadsága iránti általános tisztelet ellenzi az ilyen törvény alkotását. A védett munkások érdekében egy múlt évi törvény kimondja, hogy azok hetenkint hat napon felül nem dolgozhatnak. Az ilyen munkások szünetelése folytán számos gyárban egészen meg kell szüntetni vasárnap a munkát; a törvényhozás így közrehat a vasárnapi szünet általánosítására, a kormány közigazgatási úton erre minden lehetőt elkövet, társadalmi téren is bőven hozzájárulnak; a belga delegáció azonban csak a kiskorú munkások egy napon való szünetelését kimondó óhajtáshoz járulhat, vagy oly szerkezethez, mely fontosnak jelenti ki, hogy az ipari telepek munkásainak, a mennyire a munka neme s az ország közjogi elvei megengedik, hetenkint egy napon, lehetőleg vasárnap, pihenő biztosítottassék. Ily értelemben nyilatkoztak Luxemburg és Portugália képviselői is, kijelentvén, hogy az ország törvényei senkit egy bizonyos nap ünnepelésére nem köteleznek, hanem igenis rendelik, hogy a védett ipari munkások egy héten hat napnál tovább ne dolgozzanak.

Ugyanily megszorító értelemben nyilatkozott az olasz képviselő. Hazája az ipari fejlődés kezdetén áll; az, a mit a munkások anyagi jóléte s egészsége érdekében a vállalkozóknak tenniök kell, az a versenyképesség rovására esik. Az iparilag előbbre haladt államok az idők folyamán nagyrészt megtették a munkások javára mindazt, mire most nemzetközi kötelezést igyekeznek az értekezlet keresni; de az iparilag kezdő államoknak nem jut egyelőre a tœendő engedmények

fejében más, mint a tudat, hogy a civilizáció egyik művében közreműködött. Az olasz képviselő különben is lehetetlennek tartja, hogy az értekezleten képviselt államok a gyári munkásokra nézve egyöntetű törvényeket alkossanak. A munkásnépesség más-más testi s szellemi feljettsége, az éghajlat, a faj, stb. miatt, a különböző országok különböző közjogi elvei alapján, az egyező törvényalkotásnak a gyermekek védelmére kell szoritkoznia vagy kiterjedhet még a nagykorú nők és a fiatal munkások munkájára. Ezen túl némely iparra, mint p. o. a selyemfonásra nézve, melyben az értekezleten nem képviselt és nagyon kezdetleges munkásviszonyokkal bíró országok versenyeznek, nemzetközi meg egyezés csakis számos fenntartással lenne kimondható. Azért Olaszország lényegileg a belga álláspontot helyesli. A németalföldi képviselő a nagykorú férfimunkásokat is a vasárnapi szünet szabályozása alól kivétni kívánja. A svájci képviselő szerint a vasárnapi munkaszünetnek a nagykorú férfi munkásokra való kiterjesztése Svájcban igen üdvösnek bizonyult; a szükségképi kivételeknek helyt kell adni, de úgy, hogy az illető telepeken dolgozó munkásoknak minden két elfoglalt vasárnap után egy szabad jusson; a kivételek részletezése mindegyik ország törvényhozására tartozik. Ezen felfogáshoz járult a német-birodalmi képviselő: kötelező legyen a munkaszünet és pedig vasárnap minden munkásra nézve; kivételeknek hely adassék 1. oly telepeknél, melyeknek üzeme megszakítást nem tűr; 2. az élelmezés általános szüksége miatt és 3. olyan egyes üzemeknél, melyek természetüknél fogva csakis az év bizonyos szakáiban folytathatók, vagy elemi hajtó erőtől függnék. Ezeknél is a svájci indítvány szerint, a munkásnak két elfoglalt vasárnap után egy szabad jusson. A svájci-német javaslathoz járult a svéd képviselő, minthogy — ugymond — az ország ipari fejlettsége ezt megengedi; hozzájárult Ausztria kiküldöttje, minthogy a törvény a vasárnapi szünetet a legteljesebb módon követeli s a kivételek engedélyezése széles körben a közigazgatásnak van fenntartva.

A magyar képviselő is hozzájárult a német-svájci javaslathoz és kijelenté, hogy e részben az állapotok ugyanazok, mint Ausztriában és hogy Magyarországon külön törvény készül, mely az országgyűlés elé fog terjesztetni. Természetes, hogy ama nyilatkozat, miszerint a viszonyok hasonlóak az

ausztriaiakkal, csakis úgy érthető, hogy a vasárnapi szünet a hazai nagy ipari telepeken legnagyobb részt önként úgy alakul, mint Lajtán túl, különben nem lenne szükség speciális új törvény útján rendelkezni. Mire is kellene különben a Baross miniszter által f. é. május 15-diki kelettel a képviselőház elé terjesztett törvényjavaslat? Ebben javasolja a miniszter először törvényileg kimondatni, hogy »vasárnapokon a magyar szent korona országainak területén az ipari munkának szünetelnie kell«; ebben van természetesen először helyök a kivételeknek az osztrák törvényhez hasonló módon, és itt találkozik ugyancsak az az általános kivétel is, melyről az osztrák kiküldött megjegyezte, hogy törvényük túlmegy a svájcz-németországi indítványon, hogy t. i. a vasárnapi szünet alól »kivételt képez az üzleti helyiségek és berendezések tisztántartásához és helyreállításához szükséges munka«.

A francia kiküldött Tolain senator, hetenkint egy pihenő napot minden munkásra nézve kötelezőnek kíván kimondatni és hogy csak a védett munkásokra nézve állapíttassék ez meg vasárnapra. Nem a vasárnap megünnepléséről — ugymond == lehet itt szó, hanem egy pihenő napról; már pedig a törvényhozás és a gyakorlat állása Franciaországban ugyanegy nap megállapítását lehetetlenné teszi. A vasárnapi munkaszünet hívei belátják, hogy a szabálytól eltéréseket kell engedni; a kivételek azután a gyakorlatban eltörtenek majd a törvény elvét.

Ennyi ellentét mutatkozván az államok képviselői közt, szükséges volt a kérdéseket úgy felbontani, hogy egyikre-másikra tekintélyes többség összpontosuljon és pedig lehetőleg az iparosságban előrehaladt országok szellemében. A német delegatus indítványa tehát négy tételre bontatott fel: az első szerint kívánatos, hogy a védett munkásoknak törvény által hetenkint, a második szerint, hogy minden ipari munkásnak hetenkint egy pihenő nap biztosíttassék; a harmadik tétel szerint ez a pihenő a védettekre, a negyedik szerint minden ipari munkásra nézve vasárnapra állapítandó meg. Olaszország, Hollandia s Portugália kiküldötteinek határozott kívánságára a »törvény által« szók még a szavazatra bocsátás előtt kihagyattak, hogy minden állam szabad választására maradjon, hogy mely úton-módon vigye keresztül a vasárnapi munkaszünetet. Szavazáskor azután a jelen volt 13 képviselő (távol volt a spanyol és norvég) a három első tételt a bevezetéssel

együtt, mely így szól: »Kivánatos, hogy a mindenik államban szükséges kivételek és időközök mellett . . .« egyhangúlag elfogadta; a negyedik tételt, hogy t. i. a pihenő minden ipari munkásra nézve vasárnapra állapíttassék meg, a francia képviselő kivételével, ki a szavazástól tartózkodott, szintén elfogadta.

Ezzel a vasárnapi munkaszünet sarkalatos kérdése el volt döntve. Mikor az értekezlet plenuma azután a bizottság ezen megállapodásait elfogadta, némely állam ismételte a bizottságban kijelentett fentartásait és nyilatkozott utólag a spanyol és norvég képviselő. A második bizottságban Norvégia nem volt képviselve, — Svédország és Norvégia delegációja együtt véve két tagból állott — most tehát kiküldötte kijelenté, hogy mivel hazájában a vasárnapi munkát törvény tiltja, ennél fogva egyszerűen hozzájárul az előterjesztett javaslathoz. Spanyolország delegációja ellenben már a második tételhez, mely azon óhajta fejezi ki, hogy minden ipari munkásnak egy pihenő nap (tehát nem a vasárnapi pihenő) biztosíttassék, csak azon fentartással járul, hogy ezen pihenő a felnőtt munkásokra ne a fortiori legyen kötelező, hanem hogy magán megegyezés, a közmunkáknál alkalmazott munkásokra való állami behatás, valamint egyéb eszközök útján biztosíttassék. Még Jules Simon a maga egyéni álláspontját kívánta kifejteni, mely szerint ő a vasárnapi munkaszünetet pártolja. E nézeteért küzdött a francia senatusban, de nem bírta azt ott érvényre juttatni s ez okból élére állott oly egyesületnek, mely a vasárnapi munkaszünet keresztülvitelére alakult. A francia delegáció a 4-ik tételnél tartózkodott a szavazástól.

A munkaszünet alóli kivételek két pontban terjesztettek elő. »Kivételeknek helyük van *a*) oly üzemekre nézve, a melyek műszaki tekintetből szakadatlan termelést tesznek szükségessé, vagy a melyek a közönséget oly nélkülözhetetlen élelmi cikkekkel látják el, a melyeket minden nap kell termelni; *b*) az oly üzemekre nézve, a melyek természetüknél fogva csak bizonyos évszakokban munkálkodhatnak vagy elemi hajtó erők szabálytalan működésétől függenek. Kivánatos, hogy még ilyenmű telepeken is minden munkásnak két vasárnapra egy szabad jusson.« Az angol delegáció tartózkodott a szavazástól mindkét tételnél, ismételve kijelentvén,

hogy helytelen elvileg kivételeket megengedni, mert így nem lesz azoknak határuk, a gyakorlati szükség szerint kell részletezni a kivételeket. A többi állam delegációi mind elfogadták a javaslatot; de a francia kijelenti, hogy a formulázott kívánatot minimumnak tekinti, mivel kivételeknek hely engedtetik a védett munkásokat illetőleg is; már pedig egy 1874-iki törvény, mely gyermekeknek föltétlenül tiltja a vasárnapi munkát, csak egy kivételt enged meg, t. i. a gőzkazánok tisztítását. A javasolt kivételek azonban túlmennek ezen a határon. A svájci delegáció hozzájárult e nyilatkozathoz.

A magyar kereskedelemügyi miniszter törvényjavaslata, habár több részletet említ is, csak annyiban megy túl a berlini értekezlet által elfogadott megállapodáson, hogy az ipari munkát vasárnapokon is megengedi oly iparnemeknél, ahol a folytonos üzemben tartást »a közforgalom igényei vagy valamely hadászati vagy egyéb közérdek föltétlenül megkövetelik«. A kivételekre nézve a korlát ekként igen tág, tekintve azt, hogy rendeleti úton határozhatnának meg az ily iparnemek. A rendeleti úton való intézkedés magában nincs ellentétben a berlini értekezlet által a harmadik főkérdésre nézve, t. i. »mi módon kellene a kivételeket megállapítani: nemzetközi megegyezés, törvények vagy a közigazgatás útján?« elfogadott megállapodással. Ez ugyanis kimondja, hogy »a kivételeknek egyforma szempontok szerinti megállapítása céljából kívánatos, hogy meghatározásuk a különböző államok közti megegyezés alapján történjék«. Ezen szöveget is, mely a törvény vagy rendelet útján való intézkedés kérdését kerüli, nem egyhangúlag fogadta el az értekezlet: tíz állam mellette, négy, u. m. Belgium, Spanyolország, Nagy-Británia s Olaszország ellene szavazott, Franciaország tartózkodott a szavazástól. Az olasz és belga delegáció külön megokolta negatív szavazatát. Boccardo megjegyzé, hogy a heti pihenő mellett adott olasz szavazat nem úgy értendő, hogy erről törvény rendelkezzen; a vasárnapi munkaszünet műszaki következményei nincsenek még eléggé megvizsgálva, csak az bizonyos, hogy kivételek szükségesek. De mivel ezek, nagyon sokfélék és gyakran változók, egy ideig legalább azok szabályozását mindegyik állam végrehajtó hatalmának rendeleteire kell bízni. A belga delegáció ellenző szavazatát

azzal okolta meg, hogy Belgiumban nem lehet a vasárnapi munkaszünetet törvényhozó hatalommal rendezni; de ha lehetne is, akkor a kivételek az ország szükségletei szerint, melyeknek megítélését egyedül a nemzeti törvényhozásra kell hagyni, állapítandók meg.

A magyar törvényjavaslat másképp formulázza továbbá az ily kivételek esetén a nagyobb közökben biztosítandó munkaszünetet. A nemzetközi értekezlet ily esetekben minden munkásnak két elfoglalt vasárnapra egy pihenőt mond kívánatosnak; Baross miniszter javaslatában minimumot tűz ki olyképen, hogy a munkások legalább minden hóban egy teljes vagy minden két hétben egy fél vasárnapon munkaszünetet élvezzenek.

A vasárnapi munkaszünet kérdésénél főkép a közjogi s vallásos különféleségek domborodtak ki, a védett munkások ügyénél pedig inkább az ipari fejlettség különböző fokai szerint viselkedtek az egyes delegációk. A harmadik bizottság, melynek elnöke Jules Simon volt, jelentésében melegen hangoztatja, hogy a gyermekek, fiatalok és nők munkaereje fontos humanitárius, nemzeti s ipari tekinteteből a törvény gondos védelme alá helyezendő; csak hogy figyelembe kell venni azon másik tekintetet is, hogy ama családtagok keresete lényegesen hozzájárul a család fentartásához és hogy némely iparágban ez a munkanem nélkülözhetetlen. Ezen szemben álló érdekek kiegyenlítése, az állami és egyéni jogoknak tiszteletben tartása, valamint az ipari fejlettség különböző állása csakis olyan szabályozó elvek kimondását engedik meg, a melyek az ipari törvényekben fokozatosan, a fejlődés irányában, a nemzeti szokások és helyi viszonyokhoz képest érvényesítendőek. A sokféle sajátos körülményeknek ilyen figyelembe vétele csakugyan kifejezésre is jut a gyermekekről és a fiatal munkásokról elfogadott értekezleti határozatokban.

A harmadik bizottsághoz a kérdéseknek három csoportját utasították: az első a gyermekek, a második a fiatalok, a harmadik a nők munkájának szabályozására vonatkozik. Az első csoport első kérdésére: vajjon a mindkét nembeli gyermekek, kik bizonyos kort még el nem értek, az ipari telepeken való munkából kizárandók-e? ugy a bizottságban, mint később a plénumban is észrevétel nélkül egyhangúlag igennel válaszoltak. Nagyon eltérők voltak azonban a vélemények és

szavazatok azon második kérdés fölött: melyik legyen az a kizáró korhatár és vajjon egyforma legyen-e az valamennyi iparra nézve? A svájci képviselő 14 évet ajánlott; ezt kivüle csak az osztrák delegátus fogadta el, 13-an elleneztek; pártolta még, de csak egyénileg, Delahay francia delegátus. Elvetették hasonlóképen, két szavazat (az osztrák és svájci) ellenében, 12-vel a 13 évi minimumot. Dánia nem szavazott. Ezen két esetben szavazott először — látni fogjuk, hogy ez többször ismétlődött — egymás ellen Magyarország és Ausztria. Ugyanez történt nem egyszer Svédország és Norvégia közt. A francia segéddelegátus, Laporte, a gyári gyermekmunkások kerületi felügyelője, a ki azonban az értekezleten csak szólás jogával birt, azon reményét fejezi ki, hogy a francia törvény a 13 éves kort fogja mint minimumot kimondani; a képviselő kamara előtt most van egy erre czélzó javaslat, de mivel a szenátus még nem nyilatkozott, Franciaország még nem szavazhat ily minimumra. A képviselőház azóta a 13 évi minimumot csakugyan elfogadta az ipari s gyári telepeken alkalmazható gyermekmunkásokra, de helyt ad kivételesen fiatalabbaknak is egészségi bizonyítvány alapján.

Jules Simon elnök a 12 évi minimumot ajánlja, mint-hogy ez egyesitheti leginkább a szavazatokat. Az angol képviselő kijelenti, hogy hazájában a közvélemény pártolja ezt a korhatárt és a 12 éven alóli gyermekek foglalkoztatása, különösen a textil-iparban, egyre csökken; de mivel az angol törvényhozás mai állása szerint bizonyos föltételek mellett 10—12 éves gyermekek gyári munkáltatása is meg van engedve, szavazatát a 12 év mellett ad referendum adja.

Nevezetes e részben Olaszország állásfoglalása. Boccardo kijelenti, hogy a gyermekeknek gyári munkához bocsátására nézve nem lehet minden országban egyenlő a korhatár. Az 1886-iki olasz törvény az ipari munka szabályozásáról az első kísérlet és ez komoly nehézségekbe ütközött, főkép a selyemfonás körül. Ezen első és befejezetlen kísérlettel szemben mindjárt további megszorításokba nem bocsátkozhatik a gyári törvényhozás. Azután más Olaszország helyzete más államokéhoz hasonlítva, nemcsak az ipari munka észszerű kifejlődése tekintetében, hanem a föld- és néprajzi meg közgazdasági szempontoknál fogva is. Nem lehet az olasz népeiséget e részben az észak-európaival egy szabály alá vonni; a

déli fajok természetöknél, az éghajlat befolyásánál és a földrajzi fekvésnél fogva korábban érők. Ha pedig a korhatár és a gyermekek meg ifjak egyéb munkavédelme egyenlően szabatik meg minden országra nézve, akkor a déli államokat szorosabb korlátozások érnék, mint az északiakat és akkor az ipari törvényhozásban megsértetnék az egyenlőség elve, melynek megóvásáról kellene épen a nemzetközi értekezletnek gondoskodnia. Azután az olasz nagyipar csak most kezd fejlődni; nem lehet tehát ott a gyermek és fiatal munkások javára oly védelmet várni, a minőt más törvényhozások nyújtani birnak. Már pedig tönkretenni valamely ipart, nem annyi, mint megvédeni munkásait; és ez a veszély fenyegeti a selyemfonást Khina és Japán versenyével szemben az ottani fölötte olcsó munkaerő folytán. Kéri tehát, hogy Olaszországban a gyermekek gyári alkalmazására nézve, fokozatos életbeléptetés mellett, két évvel kisebb legyen a korbeli minimum, mint más államokban, vagyis 10 év. — A spanyol képviselő a déli államokra nézve szintén kisebb minimumot kíván. Hazájában törvény tiltja a 10 évnél fiatalabb gyermekek alkalmazását gyárakban, bányákban és kohókban, de épen most van a kortes előtt törvényjavaslat, melyet az illető bizottság annyiban módosított, hogy a minimum 9 évre szállittassék le. — Dánia képviselője a déli országokra nézve megenged ugyan kisebb korhatárt, de a gyermekeket megillető védelem szempontjából tiltakozik az ellen, hogy eme leszállítás egy vagy más ipar érdekében történjék.

Erre a bizottságban a 12 évi minimum a gyermekek ipari munkásságára nézve általában elfogadtatik; ezen korhatárnak a déli államokban 10 évre való leszállítása fölötti szavazástól tartózkodott Svájc és Nagy-Británia. A plénumban megújult erről a vita s a szavazat rosszabbra fordult. Az angol képviselő kéri az értekezletet, ne vegye magára azt a felelősséget, hogy a gyermekek munkájának korhatára a déli államokban 10 évre legyen leszállitható. A gyermekek fizikai, értelmi s erkölcsi fejlődésére az értekezlet a 12 évet mulhatlanul szükségesnek találta; ha a déli államok azt hiszik, hogy megrövidithetik az évek ezen számát, ám tegyék meg maguk az intézkedést, de ne háriítsák a nemzeti sanctio felelősségét ezen értekezletre. Boccardo erre kijelenti, hogy az érdemleges okokat, a miért a déli államok számára e részben

2 évvel kisebb korhatárt kíván, mint más országok számára, kifejtette már a bizottságban, egyébiránt az olasz delegációt utasítása kötelezi arra, hogy a gyermekek és fiatalok munkáját illető valamennyi kérdésre adandó szavazatát ama föltétel teljesítésétől tegye függővé.

A korhatárra vonatkozó bizottsági javaslat ekkor két részben jutott szavazás alá. Az első részre, mely szerint a korhatár 12 évben állapíttassék meg, a szétválasztás miatt az olasz képviselő semmikép sem szavazott; Dánia, Spanyolország és Svájc, a már előadottak értelmében más-más okokból szintén tartózkodtak a szavazástól, a többi mind helyben hagyta a javaslatot. A javaslat másik részét, a déli államoknak kivételkép megengedendő 10 évi minimumot csak 8 állam hagyta helyben, 2: Nagy-Británia és Svájc ellenezte, 5: Belgium, Dánia, Franciaország, Svédország és Norvégia tartózkodott a szavazástól. A belga képviselő kijelenti, hogy, bár a bizottságban mellette szavazott, most nem szavaz, mert érett megfontolás után belátta, hogy hiányzik a kellő alap a déli államok viszonyainak megítélésére; a francia delegáció pedig megjegyzi, hogy a kérdés Franciaországot nem érdekli. — Az ekként meghatározott korhatárookra nézve kimondatik, hogy »ezek minden ipari telepre nézve egyenlők és hogy e tekintetben semmi különbség sem tehető«. Az osztrák képviselő szükségesnek tartja itt megjegyezni, hogy »ipari telep« alatt az osztrák törvény szerint csak gyár és kohó érthető.

Az ipari telepeken való alkalmazás egyik föltételéül a német képviselő azt kívánta még kimondatni, hogy »a gyermek az elemi oktatás rendeleteinek előbb megfelelt legyen«. A svéd és az olasz képviselő pártolja a javaslatot, mert ez a kor az iskolába járás kötelezettségének megfelel. A belga delegátus nem pártolhatja az indítványt, mert hazájában nincs törvény az elemi iskolázás általános kötelezettségéről, minél fogva a határozat Belgiumra nézve tárgytalan. Azután a kérdés nem volt a programban és így a kormánytól nem kaphatott arra nézve utasítást. A szavazástól tartózkodni fog annyival inkább, mert a kérdés hazájában éles vitákra szolgáltat alkalmat. Hasonló értelemben nyilatkozik a németalföldi képviselő. A dán delegátus elvben helyesli az indítványt, de szerkezete miatt nem fogadhatja el. Hazájában, a legújabb

rendelet szerint, 12 évre van szabva a gyári munkában alkalmazható gyermekek kora. Már pedig Dániában az elemi oktatás a 13-dik évig kötelező, sőt, ha a vizsgálat nem kielégítő, a 14-dik évig is. A német javaslat elfogadása esetén a gyermekeket ekként csak 13—14 éves korukban bocsáthatnák gyárakban munkához, holott Dániában úgy van rendezve az elemi tanítás, hogy a gyermekek egy fél napig ipari telepeken dolgozhatnak a nélkül, hogy iskolakötelezettségükben zavartatnának. Az angol delegátus is ellenezte úgy a bizottságban, mint a plénumban a javaslatot már azért is, mert annak inkább tanügyi (Education Act), mintsem gyári törvényben (Factory Act) lenne helye. Ez utóbbi pedig nem tartotta szükségesnek a gyermekek elemi oktatására nézve semmi föltételt kikötni, hanem a jó nevelésnek a munkás-családokban való biztosítása végett szigorúan tiltatik szülőknek és munkaadóknak, hogy gyermekeket akként szorítsanak munkára, hogy azok a napnak felét, vagy ha egész nap dolgoznak, két nap után egy egészet iskolába járásra ne fordíthassanak. Ez a »half-time-system«, mely a gyermekeket a tanulás folytatására szorítja, 40 év tapasztalata nyomán igen jó eredményeket mutat föl és Angliában nincs ok ezen rendszer megváltoztatására. A kifejtettekhez képest az indítványt elfogadta 11 állam, ellenezte 2: Dánia s Nagy-Británia, a szavazástól tartózkodott 2: Belgium és Hollandia.

A gyermekek munkájáról még egy harmadik kérdés foglaltatik a programmban és ez: »Mely korlátok javaslandók az ipari telepeken munkához bocsátott gyermekre nézve a munkanap tartamát s a munka nemét tekintve?« A német-birodalmi delegátus indítványozza: »1. Kivánatos, hogy a gyermekek, kik a 14-dik évet még be nem töltötték, se éjjel, se vasárnap ne dolgozhassanak.« Ez az indítvány elfogadtatik a következő fentartásokkal: a németalföldi delegátus kívánja, hogy az oly vallásu gyermekek, kik, mint pl. a zsidók, nem a vasárnapot ünneplik, a heti pihenőt a maguk vallása szerinti napon tarthassák; Belgium és Luxemburg a vasárnapi szünnapra nézve tett fentartásra utal; Olaszország pedig a korhatárnak két évvel való leszállítását itt is érvényesnek tekinti.

A német-birodalmi delegátus a harmadik kérdésre a bizottságban válaszkép továbbá ajánlja: »2. Kivánatos, hogy az ily

koru gyermekek munkája naponkint hat órát túl ne haladjon és legalább félórai szünettel megszakítottassék.« Az angol képviselő elfogadja a napi hat órát maximumnak, csak hogy ezt az időt átlagnak kívánja tekintetni. Az osztrák delegátus elfogadja az indítványt azért, mivel a törvény Ausztriában a teljes 14 éven alóli gyermekeknek egészen eltiltja a munkát az ipari telepeken; pártol tehát minden munkamegszorítást az ilyen koru gyermekekre nézve. A magyar delegátus, Schnierer Gyula, s az olasz a 8 órasi munkanap mellett nyilatkoznak, a mint ezt törvényeik megszabják. A belga képviselő a 12—16 éves gyermekekre nézve 12 órainál rövidebb maximális munkanapot el nem fogadhat. Az 1889. deczember 13-iki törvény az ily koru gyermekekre nézve rövidebb munkanapot enged királyi rendelet útján, de a király erről csak három év folytán fog az iparos és más szaktestületek meghallgatása után határozni s ekkor is a munkaidő a foglalkozások természetéhez képest különböző lesz. Ez okokból a belga delegátus 12 órainál rövidebb maximális munkaidőre most nem szavazhat. Hasonló okokból ellenzi a hollandi képviselő a 6 órasi munkaidőt; hazájában a 12—16 évesekre 11 óra a napi munkaidő maximuma. Ezekhez képest 11-en szavaztak a javaslat mellett, 4-en: Belgium, Magyarország, Olaszország és Hollandia ellene.

A harmadik kérdésre végül egyhangulag kimondatik, hogy »3. Kivánatos, miszerint a 14 éven alóli gyermekek egészségtelen vagy veszélyes foglalkozásokból kizárassanak vagy legalább csak bizonyos óvó feltételek mellett bocsáttassanak ilyenekhez.« Portugalia képviselője a most elfogadott összes megállapodásokra nézve kijelenti, hogy hazájában nincsen a gyermekek munkáját szabályozó semmiféle törvény, de a kormánynak szándékában van ily törvényeket alkottatni.

Ezek a gyermekek gyári munkájára vonatkozó megállapodások; gyermekszámba mennek azok, kik a 14-dik évet még el nem érték. A második kérdéscsoport, mely a harmadik bizottságot foglalkoztatta, a fiatal munkásokra vonatkozik és ezek a 14—16 éves mindkét nembeli és a 16—18 éves férfi munkások; a 16 évnél idősebb leányok és asszonyok munkája, mint »a nők munkája« külön szabályozás alá vétetik. A 14—16 éves mindkét nembeli munkásra nézve egyhangulag (az ismeretes olasz, belga és luxemburgi fentartással)

kimondatik az óhaj: 1. hogy se éjjel, se vasárnap ne dolgozzanak; 2. hogy a tényleges munka tartama naponként 10 órát túl ne haladjon és hogy azt összesen legalább 2 órai szünetek szakítsák meg. Anglia képviselője ezen 10 órát szintén napi átlagnak veszi, vagyis hogy egy héten 60 óránál tovább ne tartson a munka. Az osztrák képviselő kijelenti, hogy tartózkodni fog a 10 órai maximum fölötti szavazástól. Ausztriában ugyanis a törvény kiskorú s felnőtt ipari munkásnak egyaránt 11 órai napi maximumot szab; a kis- és nagykorú munkája közt oly szoros a kapcsolat, hogy az egyik úgy, mint a másik egyszerre kell, hogy kezdje s végezze a munkát. Nem lehet tehát a fiatalok s a felnőttek munkájának tartamára nézve különbséget tenni. A szokott fentartások bejelentése után először a szünetekről határoztak. 7 szavazattal (Ausztria, Magyarország, Belgium, Franciaország, Norvégia, Portugalia) másfél órára szállittatik le, 5 szavazat (Németország, Dánia, Spanyolország, Luxemburg, Svédország) ellenében a 2 órára indítványozott szünet; Olaszország és Hollandia egy órát kívántak, Svájc nem szavazott. Egészsében a határozatot 10-en fogadták el, 2 állam (Belgium és Hollandia) ellenében, 3-an (Ausztria Spanyol- és Olaszország) tartózkodtak a szavazástól. A 14—16 éves mindkét nembeli munkásokra nézve kimondatik: 3. hogy egyes iparokra nézve kivételnek hely adható. Az olasz képviselő azok közé mindenestre a selyemfonást kívánja értetni. Kimondatik végre egyhangulag: 4. hogy különösen egészségtelen vagy veszélyes foglalkozásoknál megszorításokról kell gondoskodni.

A 16—18 éves férfimunkásokra célzó rendszabályokat Boccardo ellenzi a bizottságban; túlságosnak tartja a törvény ilyen védelmét; a fiatalok munkájának lényeges megszorítása a felnőttek munkájának, sőt talán munkabérének is megszorítását vonhatja maga után. A spanyol képviselő a 12 évi korminimum ellen felhozottak alapján szintén ellenzi a 18 évig kiterjedő rendszabályozást; bizonyos fokozást maga is helyesel a megszorításokban, míg a munkás testi fejlődése be nincs fejezve. Az elvi tételt, hogy a védelem a 18-ik évig terjesztessék ki férfimunkásoknál, csak 8 állam fogadta el (Németország, Dánia, Franciaország, Nagy-Británia, Portugalia, Svédország, Norvégia s Svájc) 6 ellenében (Ausztria, Magyarország, Belgium, Luxemburg, Olaszország, Hollandia), Spanyolország nem sza-

vazott. A plénumban több állam képviselője megjegyzi, hogy törvényeikben csak a 16 éven aluli munkásokra terjednek ki a megszorítások, a nagyobb koruakra vonatkozó korlátozások csorbitják a családok fentartását és hogy szükséges a korlátokat a lehető legkisebb körre vonni. A felfogások ily elágazása mellett győzött Jules Simon azon nézete, hogy a 16—18 éves férfimunkások külön védelmére az óhajok csak általánosságban fejeztessenek ki, fenhagyván minden államnak a saját viszonyai szerinti részletes megállapítást, úgy, hogy csak általában *a)* maximális munkanapra, *b)* az éjjeli, *c)* a vasárnapi munkára s *d)* az egészségtelen vagy különösen veszélyes foglalkoztatásra vonatkozólag nyilvánított a védelem szüksége. Hogy a viszonyok sokfélesége mellett, mily nehéz nemzetközileg egyértelmű megállapodásra jutni, erről különben fel-tűnőleg tanuskodik a hosszas és eredménytelen vita »az ipari telep« fogalma felett. Belátta a harmadik bizottság, hogy az értekezlet óhajainak foganatja lényegesen függ attól, hogy azok mi nemű munkáknál érvényesítendőek; azért igyekezett az ipari telepek körvonalát meghatározni. Mindamellet számos indítvány és közvetítés után csak annyit mondhatott ki, hogy »ipari telepek alatt azok értendőek, melyeket a különböző országok törvényhozásai ilyeneknek tekintenek«.

A nők munkájára vonatkozó program-kérdésekre Boccardo elvileg megjegyzi, hogy nagyon óvatosan kell eljárni a nők munkája körül, kivált oly országokban, a honnan sűrű az ideiglenes kivándorlás. Ily esetekben legtöbbször az asszony a család fentartója és ha ennek keresete az ipari telepeken megnehezítetik, a törvényhozás sok bajt okozhat. E kérdésekre a német és svájci delegáció legnagyobbbrészt egyetértő választ terjesztettek elő javaslatképen. Így első sorban annak az óhajnak kimondását indítványozzák, hogy »bármely korú nő se éjjel, se vasárnap ne dolgozzék«. Minthogy itt a tilalom minden 16 éven fölüli nőre vonatkozik, a belga képviselő, tekintettel arra, hogy hazájában a munkásvédelem csak bizonyos korra terjed ki, azt kívánja, hogy a kérdés először a 16—21 éves, azután a 21 évnél idősebb nőkre vonatkozólag döntessék el. A spanyol képviselő még így is tartózkodik a szavazástól, mert Spanyolországban a nő csak 23 éves korában nagykorú. 13 ország helybenhagyta, hogy a 16—21 éves nő se éjjel, se vasárnap ne dolgozzék ipari telepeken; arra azonban,

hogy 21 évnél korosabb nőkre is kiterjedjen ez a megszorítás, csak 7 állam (köztük Ausztria), ellene 6 (köztük Magyarország) szavazott. Ausztria s Magyarország eltérő szavazatai a tényleges törvényes állapotban gyökereznek.

Azon német-svájcezi indítvány ellenében, hogy a 21 évnél idősebb nők napi munkája 11 óránál hosszabb ne legyen, két rendbeli kifogás történt. A spanyol képviselő, a már említett oknál fogva, 23 évig kívánja a törvény védelmét kiterjeszteni, a mire nézve abban egyeztek meg, hogy ez az országos törvényhozásra tartozik, vagyis szigorúbb lehet egyes állam, csak enyhébb ne, mint a többi.

A munkaidő maximumára nézve több észrevétel volt. A francia Delahaye, egyéni nézete szerint, helyesli a minden korbéli nő napi munkájának korlátozását; de minthogy a francia delegácziónak határozott utasítása van a felnőttek munkájára nézve, ő csak fentartással fogadja el a 11 órai maximumot. Az angol képviselő átlag 10 órát kíván úgy, mint eddig; Schnierer magyar delegátus szintén 10 órát kíván, hogy a nő házi gazdaságának és a gyermekek nevelésének több időt szentelhessen. Az osztrák képviselő 11 órát ajánl. Az osztrák törvény a nagykorúakra 11 órai maximumot szab; a magyar ipartörvény felnőttekre általában, nem különbsége nélkül, 11 órai maximumot enged, a 10 órai munkaidő 14—16 évesekre szoritkozik. A belga képviselő a már előbb kifejtett okoknál fogva 12 óránál rövidebb maximumot a 21 évnél idősebb nőkre nézve nem fogadhat el; Bocardo a 21 éven alóliakra elfogadja a korlátozást, de nem az idősebb nőkre; ezeknél bizonyos tartamra szorítani a munkát, különösen a selyemipar évadján, nagyon hátrányos lenne. Szavazáskor csak 4 állam nyilatkozott a 10 órai maximum mellett, 8 ellene, 3 nem szavazott; kimondatott tehát a 11 órai tényleges munka, közbeeső 1½ órai szünettel. Ezen határozat érvényesült a 21 évnél idősebb nőkre is, minél fogva úgy az éjjeli s vasárnapi munka tilalmára, mint a napi maximumra nézve a határozatok a 16 évnél idősebb minden nőre értetnek. — Kimondatott azután, hogy bizonyos iparnemekre nézve (a melyeknél a nők éjjeli munkája nélkülözhetlen) — e részben a svájcezi képviselő ellenkezett a némettel — kivételnek hely adható; hogy különösen egészségtelen vagy veszélyes foglalkozásoknál megszorításokról kell gondoskodni; kimonda-

tott végre, egyértelműben a legtöbb törvényhozással, hogy »nők csak 4 héttel a szülés után bocsáttassanak munkára«. A magyar ipartörvény szerint a nő ilyenkor, ha akar, korább is beállhat a munkába, de nem kötelezhető rá.

A legbonyolultabb feladat az első bizottságra hárult, mely a bányamunka szabályozásával foglalkozott, nemcsak a sokféle különböző termelési, munkás- és jogi viszonyok miatt, hanem mert ez a bizottság állott szemben azzal a főkérdéssel, mely a nemzetközi értekezlet egybehívását sürgőssé tette, hogy miképen biztosítandó kellő mértékben a széntermelés és hogy mi módon lehetne a tömeges munkamegszüntetések megelőzni? A westfáliai nagy szénbánya-strikeok azt az aggodalmat keltették, hogy kőszén hiányában nemcsak a gyári termelés és a közlekedés fentartása, de a hadi készség is kétséssé válhatik. A bizottság, melynek elnöke dr. Hauchecorne, német delegátus, a bányász-akadémia első igazgatója s előadója a belga Harzé, a közgazdasági miniszterium bányaosztályának igazgatója volt, öt ülésben hosszasan tárgyalta a hozzá utasított kérdéseket és midőn ezekről jelentését már előterjesztette volt, újból visszatért munkájához, pótjelentést és különvéleményeket mutatott be s végre is legtöbb javaslatát igen laza szerkezetbe foglalhatta.

A program a bányamunkáról három kérdést tűzött ki: 1. eltiltassék-e a föld alatti munka a) bizonyos koron aluli gyermekeknek? b) nőknek? 2. különösen egészségellenes bányákban megszoríttassék-e a munkaidő? 3. lehet-e a szakadatlan széntermelés biztosítása iránt közérdekből a bányász-munkát nemzetközi szabályozás alá vetni?

Az első kérdéstről a bizottság ugyyszólva enquétet rendezett, mindegyik állam képviselője előadta a honi viszonyokat. Így Graenzenstein előadja, hogy Magyarországon a bányamunkához való bocsátás kora ugyanaz, mint más iparoknál, de a kir. gyárfelügyelők azon vannak, hogy 14 évnél fiatalabb gyermekek alkalmazása megszoríttassék. Magyarországon 1889-ben 12 éves gyermek 9 és 12--14 éves 780 dolgozott bányákban. — Ausztriában a felszíni munkára 12, a földalatti munkára nézve 14 év a korminimum. Hasonló a viszony Belgiumban. Franciaországban 12 éven aluli gyermekek és földalatti munkánál leányok egyáltalában nem alkalmazhatók; 12—16 éves fiúk nehéz munkára nem foghatók és 24 óra

alatt legfőlebb 8-at, 1 órai megszakítással dolgozhatnak. A törvényhozás most foglalkozik egy javaslattal, melynek értelmében a korminimum 13 év legyen, korábban csak úgy bocsáthatók gyermekek bányamunkára, ha testi fejlettségüket s iskolavégzésüket külön igazolják; 13—16 éves fiúknak ezen túl, kellő megszakítással, 12 órai maximum fog ugyan engedtetni, de az éjjeli foglalkoztatásból egészen kizáratnak. Franciaországban az összes bányamunkában alkalmazott 7.986 12—16 éves gyermek közül 7.705 van szénbányákban és pedig nagyobb részt föld alatt elfoglalva. Ha már most e munkánál a korminimum 14 évre emeltetik, akkor a gyermekek más iparágakat keresnek fel és a széntermelés a gyér népességű országokban nagyon megnehezül. A felső korhatárt sem szabad 16 éven fölül emelni; mert ha tanoncznak csak később állhat be a fiu, akkor katonai szolgálatának megkezdéseig teljesen meg nem tanulja a bányamunkát; ama szolgálat teljesítése után pedig az illető megint tanoncznak be nem áll és így vagy nem eléggé képzett munkás lesz a bányákban, a mi veszedelmes, vagy pedig az illetők elfordulnak könnyebb keresethez. Angliában föld alatt nők egyáltalán nem és fiuk 12 éven alól nem, 16 évnél fiatalabbak hetenkint legfőlebb 54, egyes napon legfőlebb 10 óráig dolgozhatnak. Az 592.656 összes bányamunkás közt 534.945 szénbányákban van elfoglalva, ebből felszíni munkánál 12—16 éves fiu 9.057, hasonló korú leány 305, 16 évnél idősebb férfi 83.151, nő 3.630; föld alatt dolgozik 12 évnél fiatalabb fiu átmenetileg 127, 12—16 éves fiu 42.046, 16-on fölüli férfi 396.730. Föld alatt tehát 438.902 csupa férfi, a felszínen 96.043, köztük 3.935 nő. Olaszországban föld alatti munkához már 10 éves gyermekek bocsáttatnak, a 10—12 évesek csak 8 órát dolgozhatnak naponkint, az éjjeli munkától, mint egyéb iparnál, eltiltvák; de 12—15 éves fiuk éjjel 6 órán át dolgozhatnak. Az olasz kén-, érc- és barnaszénbányákban sok leány van alkalmazva, de nem földalatti munkára. Spanyolországban nincs a gyermekmunka szabályozva; most készül törvény, mely a föld alatti bányamunkára 9 évet tervez korminimumnak. Luxemburgban csak vasbányák vannak, 16 évnél fiatalabb gyermekek föld alatt nem dolgozhatnak; most készül törvény, mely szerint 16—18 éves fiuk föld alatt csak könnyű munkára foghatók. Hollandiában néhány érc- és csak egy

szénbánya van. A mult évi törvény nem szab korlátot, hanem ezt a királyra bizza; tényleg 18 évesnél fiatalabb munkás nincsen a bányáknál föld alatt alkalmazva. Norvégiában a bányákban sem gyermek, sem nő nem dolgozik; egy készülő törvény szerint föld alatt fiuk 14 éven és nők 18-an alól nem dolgozhatnak. Németországban semmiféle ipari munkára 12 éven alóli gyermek nem bocsáttatik, 14 évnél fiatalabb föld alatti bányamunkából ki van zárva. 1888-ban 295.824 bányamunkás közt volt felszínen dolgozó 286 12—14 éves gyermek és 9.548 föld alatt elfoglalt 14—16 éves munkás.

Ezeknek előterjesztése alapján az elnök 14 évet ajánl korminimumnak a bányamunkánál. A magyar és osztrák képviselők ezt pártolják, a belga 12 évet ajánl az ottani törvényhez képest; a spanyol ellenzi, hogy egyenlő korhatár szabassék valamennyi országnak; az olasz is e nézetten van és figyelembe kívánja vétetni a családok keresetét, mely a gyermekek munkájából ered; a francia delegatus, Burdeau hasonló nézetten van, de Franciaország nem áll ily végleten. Törvény készül, mely 13 évre szabja a minimumot a gyermekek ipari munkához bocsátására nézve. Védeni kell a gyermek egészségét, de másfelől jóléte függ részben a család keresetének emelkedésétől, a melyhez ő is járul bérével; azért ama korminimumot csak annyiban lehet emelni, a mennyiben a felnőttek bérviszonyai javulnak. Hosszas és bonyolult vita után, melyben több részről a nagyobb korhatárnak fokozatos életbeléptetését kérték, kimondatott, hogy »kivánatos, hogy a) az alsó korhatár, melyen belül gyermekek bányákban föld alatti munkára bocsáthatók, fokozatosan a betöltött 14-ik évre emeltessek, a mint a fokozás lehetőségét a tapasztalat kimutatja«. Ezt elfogadta 13 állam, Spanyolország és Dánia nem szavazott. Ez utóbbinak képviselője kijelenti a plénumban, hogy nem vesz részt a bányakérdések fölötti szavazásban, minthogy Dániában nincsen bányaipar. Kimondatott ezzel kapcsolatban, hogy a déli államokban a korhatár 12 év, továbbá b) hogy nőknek meg legyen tiltva a föld alatti munka. Ez utóbbira nézve konstatáltatott, hogy a nők a föld alatti bányamunkából oly államokban is, a hol az tiltva nincs, mindinkább visszavonulnak. A belga képviselő tagadta a bizottságban, mintha a nőkre nézve a férfiakkal való együttléte a bányákban oly erkölcsrontó hatással lenne, mint ezt közönségesen hirdetik;

a munkátlanság nagyobb veszély a nőre, mint az együttes munka férfiakkal a bányában; mindamellet, mivel a bányákban való tartózkodás eldurvitja a nőt és a fiatal leányra nézve rossz előkészítés a jövő női s anyai hivatásra, ő is hozzájárul a nők föld alatti munkájának tilalmához. A plénum egyhangúlag helybenhagyta az erre czélzó bizottsági javaslatot.

Az a kérdés, hogy az egészségre különösen veszélyes bányákban a munkanap korlátoztassék-e? szintén nagyon elágazó válaszokat provokált. Az államok képviselői ismét sorra előadják bányamivelésük ebbeli viszonyait és hogy a törvény és gyakorlat minő óvórendszabályokat honosított meg. Részletes kimutatásokat terjesztett elő a belga s francia képviselő. Az egyik angol delegatus, Dale bányatulajdonos kérdi a belga képviselőtől, hogy van-e Belgiumban a bányamunkásoknak joguk megbizottjuk által megvizsgáltatni, vajjon az üzem biztosítására szolgáló intézkedések kellőképen megtörténnek? Harzé feleli, hogy a munkásoknak nincs erre joguk, hanem ezek mindig sikerrel fordulnak a bányamérnökhöz, ha valamely veszélytől tartanak. Burdeau megjegyzi, hogy Franciaországban legközelebb életbeléptetik a munkások részéről gyakorlandó felügyeletet. Az elnök fölemliti, hogy a saarbrückeni bányakerületben a munkás-megbizottak ezen ellenőrzése már gyakorlatban van és hogy az egyebek közt arra is irányul, hogy a munkások a szabályzatokat és az egészség meg biztosságra rendelt óvóintézkedéseket gondosan szem előtt tartsák.

Graenzenstein előrebocsátva, hogy különösen Belgiumban, Francia- s Németországban szorgosan tanulmányozták az egészséges állapot biztosítását a bányákban, de hogy e fáradozások nem vezettek elégséges eredményre, minélfogva kimondatni indítványozza, hogy »kivánatos, miszerint a munkaidő oly bányákban vagy üzemi pontokon, melyek különösen veszélyesek az egészségre, megszorításoknak vettessék alá oly esetekben, a melyeknél az üzleti viszonyok olyanok, hogy a megtörtént intézkedések daczára a munkások egészsége mindamellet veszélyben forog«. Ezen indítvány ellen több oldalról keltek ki. A belga képviselők kifogásolták, hogy ilyképen a nagykorú munkások korlátoztatnak munkaidejükben; hogy ekkép ellankadna a kutató szellem, melynek pedig eddig sokszor sikerült legyőzhetlennek látszó

nehézségeket eloszlatni. Belgiumban a legmélyebb vájnákban, a minőkben másutt megszorítják a munka tartamát, sikerült a szellőztetés körül elért haladás folytán egészen tűrhető hőmérsékletet létesíteni; nem szabad abban hagyni a munkások egészségének és biztonságának megóvására szolgáló fáradozást. Az egyik angol képviselő megjegyzi, hogy az indítvány az angol törvényhozás elveibe ütközik. Lehetnek esetek, a melyekben a munkanap megszorítása helyes, de azoknak megjelölése az egyes országokra és a munkaadók és munkások közti megegyezésre tartozik. A francia képviselők a belga állásponton állanak. Kérdés, hogy szabad-e az államnak a felnőttek munkaidejét korlátozni? Ha a gyermekek és a fiatalok érdekében be is avatkozhatik, a felnőtteknek meg kell hagynia a munkájuk fölötti szabad rendelkezést. Franciaország 6 év óta törvény alapján elismeri a munkás-szövetkezeteket; ezt a törvényt nem szabad bántani, sőt oda kell hatni, hogy a munkásnak meg legyen szabadsága, hogy munkáját a munkaadóval egyetértésben rendezze. Az elnök több ízben felszólal a magyar javaslat helyes értelmezése érdekében; a francia képviselők nyilatkozatára pedig kijelenti, hogy Németországban a legnagyobb mértékben figyelembe veszik a munkás szabadságát. Föl kellett függeszteni az ülést, hogy közvetítő szerkezetet állapítsanak meg. Graenzenstein visszavonja indítványát, mire egyhangulag kimondatik: »kivánatos, hogy oly esetekben, midőn a bányászat képtelen elmellőzni az egészség mindazon veszélyeit, melyek némely bánya vagy bányatelep üzemének természetes vagy véletlen viszonyaiból származnak, a munka tartama korlátozható legyen. Minden országra bizatik, hogy ezen eredményt a törvényhozás, közigazgatás vagy a bányavállalkozók és munkások közti megegyezés útján, vagy minden egyes nemzet elveinek és szokásainak megfelelő más módon létrehozza.« — Az ily tágan nyilvánított desideriumra egészen fölösleges a nemzetközi megegyezés bélyege, mert ily szerkezettel nemcsak minden kiviteli mód, de maga a kivitel elejtése is meg van engedve.

A bányamunkára vonatkozó legfontosabb és aktualis kérdés az volt: lehet-e a bányákban a munkát közérdekből a végre, hogy a széntermelés állandóan biztosítva legyen, nemzetközi szabályozás alá vetni? Az elnök kifejti, hogy ez az

ügy az összes nemzeteket érdekli, azokat is, melyeknek szénbányáik nincsenek és azért nemzetközi megegyezésnek itt helye van. Sok közgazdasági kérdés és humanitárius intézmény forog itt szóban; a bányamunkások és a bányafelügyelők közti szabályos viszonyok sokat tehetnek a viszályok eloszlatására; a jóindulatú munkamegszüntetések megnehezülnének és következményeik kevésbé lennének károsak, ha a felmondási idő hosszabb lenne. Ez utóbbi eszköz sikerére kevés a kilátás, mivel erre a törvényhozás elhatározása szükséges. Szó van arról is, hogy a munkás biztosítás által köttessék az üzemhez, a mely kedvezmény megszűnnék, mihelyt a bányász megszünteti munkáját.

Az e kérdés fölötti határozást szintén ugyyszólva enquete előzte meg; az angol, franczia, belga, osztrák-magyar, spanyol, német képviselők részletesen előadták az újabb strikeok történetét, a kiegyenlítési módokat, a munkások tartós megnyugtatójáról és arról táplált nézeteiket, hogy mikép lehetne munkamegszüntetések esetén a kellő szénmennyiségről gondoskodni.

Igy Dale bányabirtokos előadja, hogy az észak-angol munkaadók és bányászok közt mikép oszlatják el békés megegyezéssel a viszályokat. 25 év előtt ott gyakran fordultak elő strikeok, mig a munkaadók hosszabb vonakodás után egyesülten reállottak arra, hogy az egy bányakerülethez tartozó munkások szövetkezetével tárgyalásba bocsátkozzanak. 20 év óta ezen alapon intézik el a vitás ügyeket. Kezdetben csak specziális kérdések fölött döntöttek a munkaadók és a munkások kiküldöttei; később minden vitás ügyben határozott az ily választott bíróság, mely ugy alakult, hogy a bányabirtokosok és munkások megbiztak maguk közül rendszerint két-két tagot, ezek választottak elnököt, a mely tisztséget a legelőbbkelő férfiak szivesen elfogadták. Többnyire a munkabér viszonya a szén árához volt a döntés tárgya s ez iránt idővel oda jutottak, hogy a bérek egy »sliding scale« szerint az üzleti könyvek alapján vita nélkül megállapittatnak. Egy bírósági könyvrevizor öt olyan egymásra következett évről kivonja a munkaadók könyveiből a szén és a munka árait, a melyekben ezek erős hullámnásnak voltak kitéve; ezen adatok alapján 20 évnegyedre felosztva kiszámítják minden negyedre ugy a szén árának, mint a munkabérek átlagát; ezen számok egymáshoz való viszonya képezi azon arányt, melyben a

béreknek az eladási árhoz állani kell. Már most megállapítják a bányakerület minden egyes üzeménél a közelebbi múlt évnegyedben elért eladási árak átlagát és ehhez mérve számítják ki a munkabért oly arányban, a melyben az ép említett több évi átlagban a szénár és munkabér egymáshoz állottak. Az így minden egyes telepre nézve kiszámított munkabérek a közelebbi következő évnegyedre érvényesek. A kiszámításokat most két birói könyvrevizor végzi, kiknek egyikét a munkaadók, másikat a munkások szövetsége választja és a kiknek szigorú titoktartás ellenében minden üzleti könyv előterjesztetik. Ily módon minden vita nélkül szabályozódnak a munkabérek; a szénárak és bérek közti arányszám rendszeresen a következő két évre állapíttatik meg és ha az föl nem mondatik, továbbra is érvényes; a felmondási idő félév. Hat év óta az első gliding scale nagyon keveset változott. Az utóbbi időben Northumberland grófságban a munkaadók és Durhamban a munkások felmondták az egyezményt, azonban nem a rendszer megváltoztatása, hanem a skála revíziója céljából. Vannak bányakerületek, a hol a skála viszonyszámai szerint nem a megelőző évnegyed szénáraihoz képest számítják ki a munkabéreket hanem a folyó árak alapján. Ez a mód sok viszályt megelőz; strikeoknál többnyire azt hiszik a munkások, hogy bérök nincs helyes arányban a tényleges szénárakkal; most hivatalosan értesülnek a munkások a naponkinti árakról és ezek szerint szabályoztatnak a bérek.

A mi az egyes, helyi és nem egész bányakerületi vitás ügyeket illeti, ezeket »joint committee«-k, vegyes bizottságok intézik el. Ezek egyenlő részben munkaadókból és munkásokból alakulnak; elnökül a grófsági törvényszék elnökét vagy más előkelő személyt választanak. A munkásszövetségek élén általában igen értelmes férfiak állanak, a mi nagyban elősegíti a bányavállalkozók és munkások közti jó viszonyt. Északi Angliában nem volt mostanában munkamegszüntetés; a viszonyok mindamellett, hogy a skála föl van mondva, egészen jók. A főbányajárók rossz bánásmódja volt sokszor a viszályok oka, de a mióta a munkás állása a vegyes bizottság útján a munkadóéval egyenrangú, az említett felügyelők magaviselete javult. A választott bíróságok és a vegyes bizottságok döntéseit — ez utóbbiak egy bányakerületben évenként vagy 500 vitás ügyet intéznek el — mind a két fél rendszeren

megnyugvással elfogadja. Így lép a strikeokkal való harcz helyébe a választott birói kibékités.

Más országok képviselői is tüzetesen szóltak a vitás ügyek elintézésére közreműködő organumokról; előadták a bér-szabályozás különböző módjait, a biztosítás nemeit, a bányamérnökök működési körét. Részletesen még csak az osztrák-magyar nyilatkozatot kívánom ismertetni. Ez az értekezleten az egyetlen közös nyilatkozat, a melyet Ausztria s Magyarország nevében Dr. Haberer Lajos, titkár az osztrák földmívelési miniszteriumban, közösen előterjesztett. Két feladatról van — ugymond — szó: arról, hogy mikép lehet a munkamegszüntetések megelőzni s arról, hogy mikép lehet következményeiket elosztatni. A strikeok elkerülése végett a bányászt különféle kedvezményekkel telepéhez kell csatolni; így olcsón házhoz, kerthez kell juttatni. Ajánlatos a munkások bérét, szolgálatuk tartamához képest, korpótlékkal javítani. Ezt megkísérelték már Ausztriában, de ez magánügy, a törvényhozás nem avatkozhatik bele. Terjeszteni kell a segélypénztárakat a baleset folytán keresetképtelenné vált munkások, valamint az özvegyek és árvák ellátása céljából. Hatásuk az ily intézeteknek különösen akkor van, ha alapszabályszerűleg az a munkás, ki a bánya-társpénztárból kilép, vagy ott hagyja munkáját, elveszti befizetett járulékait. Ez így van Magyarországon, de Ausztriában az 1889. július 28-iki törvény szerint a munkás az üzemből való kilépéssel nem veszi el befizetéseit; ezeket vagy neki, vagy azon másik társpénztárnak kell kiadni, a melybe a munkás lép. Czélszerű lenne négy hétre meghosszabbítani a munkaszerződés felmondását; csak hogy ennek kevés haszna lenne, mert strikeoknál a munkások nem tartják meg általában a felmondási időt és nehéz is ily törvényt végrehajtani. Van még egy mód a munkamegszüntetések megelőzésére s ez vegyes bizottságok szervezése, a melyekben a munkaadók és munkások képviselve lennének. Ezeknek közvetítőleg kellene eljárni s a panaszokat megvizsgálni, mert választott bíróságul működnének. De mindezen eszközök hatálytalanok, mihelyt általános strikeok támadtak; ekkor a hatásuk ellensúlyozására kell törekedni. E végre czélszerű nagy szénkészleteket tartani; a szomszéd országokból való rögtöni szénbehozattal is lehet enyhíteni a bajt és e végre a határon könnyítéseket és a vasuti tarifák mérséklését kell életbeléptetni.

Mindezeknek előterjesztése nem szolgáltatott okot diskusszióra s a bizottság az elnök által javasolt következő óhajok kijelentésében állapodott meg, melyeket azután, mivel a külön viszonyokra figyelnek, az értekezlet teljes ülésében egyhangulag — Dánia ekkor is tartózkodott a szavazástól — elfogadott. »Kivánatos, *a*) hogy a munkások biztossága s a munkások egészséges volta a tudomány nyújtotta minden eszközzel biztosítsák és az állam felügyelete alá helyeztessék; *b*) hogy az üzem vezetésével megbízott mérnökök kizárólag tapasztalt és kellően igazolt műszaki képességgel bíró férfiak legyenek; *c*) hogy az üzem mérnökei s bányamunkásai közt a viszonyok lehető közvetlenek legyenek, hogy a bizalom és kölcsönös tisztelet jellemét elérjék; *d*) hogy a gondoskodás és segítség intézményei, melyek minden ország szokásaival egyezően szerveztetnek és arra valók, hogy a bányászt és családját a betegségek, balesetek, korai munkaképtelenség, aggkor és halál következményei ellen biztosítsák, oly intézmények, melyek arra alkalmasak, hogy a bányamunkás helyzetét javítsák és hivatásához ragaszkodóvá tegyék, mindinkább kiépíttessenek; *e*) hogy a szakadatlan széntermelés biztosítása végett törekedni kell a munkamegszüntetések megelőzésére. A tapasztalat azt látszik megerősíteni, hogy a legjobb óvó rendszabály abból áll, hogy a munkaadók és bányamunkások önként kötelezzék magukat arra, miszerint minden esetben, mikor viszályaikat közvetlenül egyezséggel ki nem egyenlíthetik, választott bíróság közvetítéséhez folyamodjanak.«

Ezekben meg lett adva az értekezlet programjának legfontosabb kérdőpontjaira a válasz és ezzel az érdemleges szakkérdések el voltak intézve; hátra volt azonban a munka betetőzéseül az a feladat, hogy a konferencia jelölje ki a módot, mikép lehetne a nemzetközi megegyezéssel kijelentett óhajtásoknak közérvényt szerezni. A negyedik bizottság — elnöke Kopp boroszlói herczegpüspök, előadója Vittorio Ellena, az olasz képviselőház és államtanács tagja — ezen két kérdésre nézve terjesztett elő véleményt: 1. Történjenek-e intézkedések a konferencia által elfogadandó határozatok keresztülvitele s azon intézkedések ellenőrzése végett? 2. Ajánlatos-e az érdekelt kormányok képviselőit időközönként egybehívni s mely pontokra terjedjenek tanácskozásai?

A bizottság konstatálja jelentésében, hogy a meghívott államok részvétele a konferencián bizonyosága annak, hogy a kormányok elismerték, miszerint a gyári munka némely kérdésének szabályozása iránt az államok közti egyezség megindítása előny a munkások helyzetének tervbe vett javítására nézve. A bányamunka, a vasárnapi szünet, valamint a női s gyermekmunka tárgyában nyilvánított óhajokat minden ember, kinek a munkásnépeség fizikai, erkölcsi s értelmi javulása iránt érző szive van, hálásan fogja üdvözölni, habár ezen óhajokat bizonyos országok sajátos viszonyaira való tekintetből kivételeknek és haladékoknak kellett alávetni. És ha ezért nem is teljesen egyhangú minden részletre nézve az egyetértés, a kijelentett óhajítások mindamelllett azt hirdetik, hogy a konferencián egyesült államok találkoztak az emberiség legnagyobb méltatást érdemlő, legnépesebb része iránti odaadásban.

A két kérdőpontra a német és a svájci delegációk terjesztettek elő válaszokat. A svájci javaslatot majd minden delegáció ellenezte, mert az arra célzott, hogy azon államok, melyek az értekezlet nyilvánította óhajokat helyeslik, törvénnyel, szerződéssel kötelezzék magukat a keresztülvitelre; hogy nemzetközi központi hivatal ellenőrizze a kivitelt és készítse elő az időnkint egybehivandó értekezleteket. Az angol képviselő azonnal kijelenté, hogy kormánya csak oly értelemben fogadta el a meghívást a konferenciára, hogy nemzetközi megállapodások nem korlátozhatják az egyes államok iparügyi törvényhozását. Maga a svájci indítványozó is némely magyarázat után az enyhébb német javaslatához járult. Ez utóbbiban az osztrák képviselő oly formulázást kívánt, mely világosan kifejezi, hogy a kivitel ellenőrzését csakis minden állam saját közegei gyakorolják. A francia delegátusok kijelentik, hogy vett utasításukhoz képest semmi oly megállapodáshoz nem járulhatnak, mely közvetlenül vagy közvetve végrehajtási kötelezettséget látszanék kimondani, azért kijelentik, hogy tartózkodni fognak az ezen kérdések fölötti szavazástól és tartózkodtak is úgy a bizottságban, mint a plénumban. Itt Jules Simon ismételte, mi már a bizottsági jelentésben foglaltatott, hogy Franciaország képviselőinek tartózkodása a szavazástól nem azt jelenti, mintha a munkások helyzetének javítására célzó törekvésben társaiktól

elválnának, hanem a francia kormány a konferenciát szakértő jurynek tekinti, a melynek óhajtásai ügyében a diplomácia indíthatja meg majd a tárgyalásokat. Kifejti, hogy a francia törvényhozás minő reformokat tervez a konferenciában napirenden állott munkáskérdések körül; előadja, hogy a törvény megadja a nőknek és kiskorúaknak a kellő védelmet, de idegenkedik a felnőttek munkájának rendszabályozásától. Franciaországban az egyéni szabadságnak kultusza áll fenn és a helyett, hogy az bármennyire megszorítottassék, megadatnak mindazon eszközök, melyek a jogok előnyös használatát elősegítik; a törvényhozást azon gondolat dominálja, hogy a haladást a szabadság útján kell elérni.

A felnőttek munkaszabadságának épségben tartását más államok delegátusai is hangsúlyozták. Kivánták, hogy az ipari felügyelők jelentéseiről ne mondassék ki, hogy azokat az államok egymással in extenso tartozzanak közölni; mert a hol ezeket a törvényhozásnak be kell mutatni, a kormányoknak jogukban áll ezeket kivonatosan előterjeszteni. Egymással is tehát a kormányok a felügyelői jelentéseket és a munkás statisztikát csak oly mérvben tartozzanak közölni, a melyben azok egyáltalán nyilvánosságra bocsáttatnak. Ezen és némely kisebb jelentőségű megszorítások érvényesítése következtében egyhangúlag — Franciaország tartózkodása mellett — kimondatott: »I. Azon esetre, ha a kormányok helyt adnak az értekezlet munkálatainak, a következő határozmányok ajánlatosak: a) a minden államban tett intézkedések keresztülvitelét ellenőrizték kellő számú, külön képesített hivatalnokok, a kiket az országos kormány nevez ki s a kik ugy a munkaadóktól, mint a munkásoktól függetlenek. b) Ezen hivatalnokok jelentéseit, melyeket a különböző országok kormányai közzé tesznek, ezek részéről a többi kormányval közlendők. c) Ezen államok mindenike időnkint lehetőleg hasonló alakban statisztikai fölvételeket készíttetnek az értekezlet határozataiban foglalt ügyekről. d) Az érdekelt államok egymásközt ki fogják cserélni ezen statisztikai felvételeket, valamint az értekezleten tárgyalt ügyekről a törvényhozás vagy közigazgatás útján kibocsátott rendelkezések szövegét. II. Kivonatos, hogy az érdekelt államok megújítsák a tanácskozásokat, hogy a konferencia határozatainak végrehajtása körül tett észleleteiket egymással közölhessék és hogy vizsgálják,

vajjon helyén van-e ama határozatokat megváltoztatni vagy kiegészíteni».

Ez a f. é. márczius 15-ikén megnyilt és 29-én befejezett berlini munkásvédő nemzetközi konferencia tárgyalásainak folyamata és ezek határozatai. A nyilatkozatokba s határozatokba észrevételeimmel közbeszólni nem tartottam ildomosnak; találóbb az a bírálat, mely az eltérő, ellenkező viszonyok feltüntetéséből ered. Előadni például az angol törvényhozás és gyakorlat okos és humanus alkotásait a munkásvédelem terén és melléje állítani a szabadságával büszkélkedő Belgiumnak az emberi erőt és erkölcsöt rongáló munkáspolitikáját: ez hangosabban szól akármi bőbeszédű elmélkedésnél. Az értekezlet megállapodásai nem kötelezők az államokra; de a kevés kivétellel, közakaratólag elfogadott óhajoktól idegenkedni csak akkor fognak az egyes államok, ha másíthatlan természeti akadályok arra feljogosítják, vagy ha az ipar tényleges állása a kitűzött reformnak egyelőre csak megközelítését engedi meg. A követelmények mértéke ki van tűzve; hogy mindegyik állam mennyire üti azt meg, vagy mennyire törekszik azt megközelíteni: az ezen túl az értekezleten utolsó sorban elfogadott határozatok szerint, európai ellenőrzés alá van helyezve. Pulszky Ágost »A munkáskérdésről« nagy körültekintéssel irt tanulmányában azt mondja: »Nemzetközi megbeszélés, értekezés becses lehet a munkásviszonyok tisztázására; de nemzetközi megegyezés alapján kötött utirány elfogadása nem jelent egyebet, mint az előrehaladottabb államok iparának állandó túlsúlyát a gyengébbek felett«. Több volt a berlini értekezlet eredeténél és összealkotásánál fogva, mint eszmecserére egybegyült szaktanácskozmány; de sokkal kevesebbre, mint kötött utirány elfogadására kötelezték magokat a kormányok, midőn a velük közölt program alapján elküldötték képviselőiket az értekezletre.

A szociális béke érdekében minden államnak a munkásvédelem minden ágazatában előre kell haladni; s a közérdek sugallta ezen tanácsnak eleget fog tenni készséggel mindén törvényhozás, ha tapasztalja, hogy a többi is a nemzetközi megegyezés szellemében megadja a megfelelő védelmet, a nélkül, hogy ennek következtében ipari versenyképessége gyengülne. A nemzetközi megállapodások megkönnyítik a nemzeti törvényhozás gyorsabb és kiterjedtebb intézkedését a nemzeti ipar érdekében.